

S P R A W O Z D A N I E

z działalności

B I B L I O T E K I S L A S K I E J

w roku 1 9 5 5

Spis rzeczy

I	Księgozbiory	str.	1
II	Gpracowanie zbiorów	"	4
III	Prace bibliograficzno-informacyjne	"	7
IV	Udostępnienie zbiorów	"	10
V	Zbiory Specjalne	"	14
VI	Oddział w Bytomiu	"	16
VII	Prace administracyjne. Sprawy ogólne	"	18

I Księgozbiory

Stan księgozbioru. Księgozbiór Biblioteki Śląskiej w dniu 31 grudnia 1955 roku liczył ogółem 294.207 tomów druków zwartych i periodycznych, w tym 158.506 tomów pełnie opracowanych. Z pozostałej ilości 135.701 tomów nieopracowanych około 80% przypada na zbiory zewidencjonowane.

Na sumę 294.207 tomów składają się druki zwarte nowe (t.j.druki od r.1801 począwszy) w ilości 248.884 tomów, druki zwarte stare (w.XV-XVIII) w ilości 17.774 tomów oraz czasopisma w liczbie 27.549 tomów.

Księgozbiór Biblioteki Śląskiej obejmuje wydawnictwa z wszystkich dziedzin wiedzy. Stan zbiorów w dziedzinach, które stanowią przedmiot specjalizacji Biblioteki, przedstawiał się z końcem roku 1955 następująco:

nauki społeczne (w ściślejszym znaczeniu), nauki ekonomiczne i nauki prawne	28.143 tomów
nauki techniczne	19.034 "
silesiaca	21.064 "

Uzupełnienie księgozbioru. W roku 1955 księgozbiór Biblioteki Śląskiej wzrósł o 14.964 tomów, z czego przypadało 14.309 na druki zwarte nowe, 52 na stare druki oraz 603 tomy na czasopisma.

Zakup druków wynosił ogółem 4957 tomów; w tym było 4430 tomów druków zwartych nowych, 37 tomów druków starych oraz 490 tomów czasopism.

Obok zakupów na sumę przybytków w liczbie 14.964 t.składają się następujące pozycje:

egzemplarz obowiązkowy	1.092 tomy
dary i dzieła przejęte ze Zbiornicy	
Księgozbiorów Zabezpieczonych	1.572 "

wymiana

229 tomy

dzieła przejęte z zasobów b.Górno-
śląskiej Biblioteki Krajowej

7.114 "

W zakresie działów stanowiących specjalizację Biblioteki
przybytki r.1955 przedstawiają się następująco:

nauki społeczne, ekonomiczne i prawne 1.581 t.

nauki techniczne 1.485 "

silesiaca 2.512 "

Pod względem językowym największą część przybytków
stanowią wydawnictwa polskie. Poza tym nabyto względnie znacznie-
sze ilości wydawnictw w językach rosyjskim, angielskim, francuskim
i niemieckim.

Plan zakupów przekroczono w r.1955 o 357 tomów dzięki
uzyskaniu dodatkowego kredytu na urządzenie Wystawy Mickiewi-
czowskiej i zakupieniu z tego funduszu szeregu poszukiwanych
przez Bibliotekę mickiewiczianów oraz dzięki okazjennemu nabyciu
partii broszur dotyczących zagadnień śląskich i historii ruchów
społecznych. Podobnie jak w latach ubiegłych, zwracano przy uzu-
pełnianiu księgozbioru szczególną uwagę na potrzeby księgozbiorów
podręcznych w Katowicach i w Bytomiu. Przyznane na rok 1955
kredyty pozwalały na zaopatrzenie Biblioteki w krajowe wydawnictwa
z zakresu piśmiennictwa naukowego i stanowiącego materiał dla
studiów naukowych, nie umożliwiały natomiast stosowania w szerszym
zakresie zasady wieloegzemplarzowości. Jeśli chodzi o wydawnictwa
zagraniczne, musiano ograniczyć się do zakupu podstawowych dzieł
ogólnych oraz wyboru wydawnictw w dziedzinach będących przedmiotem
specjalizacji Biblioteki.

Przybytki r. 1955 objęły także szereg rzadkich pozycji
dawniejszych, z których można przykładowo wymienić: zakupione anty-
kwarycznie egzemplarz "Przewodnika Bibliograficznego" za lata
1891-1919, pierwszy tom "Pism Adama Mickiewicza" (Paryż 1844),
stanowiący uzupełnienie naszych zbiorów, "Dzieje Polski" Lelewela
wydane we lwowie w r. 1848; z czasopism śląskich 2 roczniki wydawa-
nej w Katowicach "Moniki" (r.1886 i 1887) oraz "Gazetę Górnośląską"
z r. 1881. O nybytkach w dziedzinie druków starych i rękopisów
będzie mowa w rozdziale poświęconym zbiorom specjalnym.

Czasopisma. W roku sprawozdawczym prenumerowano 557 czasopism, w tym 356 czasopism krajowych i 201 czasopism zagranicznych. Ponadto wpływały z tyt. egzemplarza obowiązkowego 72 czasopisma, 17 czasopism otrzymywała Biblioteka jako dary, 4 zaś z tyt. wymiany. Ogółem wpływało więc bieżąco 650 czasopism.

W podziale rzeczowym wpływ czasopism przedstawiał się następująco: czasopism ekonomicznych, społeczno-politycznych i prawno-administracyjnych było łącznie 195, czasopism humanistycznych - 104, czasopism z dziedziny nauk matematyczno-przyrodniczych, medycyny i techniki - 249, innych 102 pozycji.

Zagraniczne czasopisma wpływały z następujących krajów: ZSRR - 96, z Bułgarii - 3, z Czechosłowacji - 11, z Rumunii - 1, z Niemieckiej Republiki Demokratycznej - 15, z Włamskiej Republiki Federalnej - 4, z Anglii - 20, z Austrii - 1, z Belgii - 1, z Danii - 1, z Francji - 33, z Kanady - 1, ze Stanów Zjednoczonych - 14, ze Szwajcarii 12, z Włoch - 1.

Ewidencja i konserwacja księgozbioru. W r. 1955 wpisano do księgi akcesyjnej 6977 pozycji w 7813 tomach (inne zbiory przejęto z odrębnymi kartotekami akcesyjnymi). Do ksiąg inwentarzowych wpisano 8814 tomów. Uprawiono w ciągu roku niestety - z powodu szczupłości funduszy - tylko 1071 wol.

W ciągu roku występowały coraz większe trudności we włączaniu nowych przybytków do głównego magazynu w Katowicach z powodu całkowitego wyczerpania miejsca w tymże magazynie. W związku z potrzebą jak największego ścięśnienia zbiorów w magazynie dokonano poza normalnymi pracami przemieszczenia 31.585 tomów głównego zasobu książkowego.

Sprawozdanie ze stanu i uzupełniania księgozbiorów nie obejmuje t.zw. zbiorów specjalnych (rękopisów, kartografii, grafiki, muzykaliów oraz norm, patentów i druków ulotnych), których liczba wynosiła z końcem roku 1955 ogółem 18.356 jednostek. O pracach około zbiorów specjalnych mówi się w osobnym rozdziale.

II Opracowanie zbiorów

Opracowanie podstawowe. Prace, o których mowa w tym rozdziale, obejmowały wyłącznie druki nowsze (od r.1901), w ich obrębie zarówno dzieła zwarte, jak i wydawnictwa ciągłe i periodyczne.

W r. 1955 opracowanie podstawowe objęło przede wszystkim nowe nabytki książkowe i czasopiśmienne, pochodzące z kupna, egzemplarze obowiązkowe, darów i wmiary, w łącznej liczbie 7.680 dzieł w 9.084 tomach. Złożyło się na to opracowanie 7.288 druków zwartych w 8.537 tomach oraz opracowanie wydawnictw ciągłych i czasopism w łącznej liczbie 392 pozycji, 1027 tomów. Poza tym opracowano w roku sprawozdawczym z dawnych zasobów 2.231 dzieł w 2.593 tomach. Łączna liczba wydawnictw, które uzyskały pełne opracowanie podstawowe, wyniosła zatem 9.911 dzieł w 11.659 tomach.

Zgodnie z ustaloną praktyką sporządzano dla każdego dzieła 4 karty katalogowe (główne) do następujących katalogów: katalogu wewnętrznego, obejmującego całość zinwentaryzowanych zbiorów Biblioteki, katalogu alfabetycznego dla publiczności, katalogu systematycznego i wreszcie dla - zastępującego inwentarz całości zbiorów - katalogu topograficznego.

Opracowanie rzeczowe. Opracowanie to było dokonywane w ramach własnego systemu Biblioteki Śląskiej i obejmowało w r. 1955 zarówno nowe nabytki (zweite, ciągłe i periodyczne), jak i pozycje z dawnych zasobów. Jeśli chodzi o nowe nabytki, przeprowadzono klasyfikację systematyczną 7.454 dzieł zwartych i 498 wydawnictw ciągłych, łącznie zatem 7952 pozycje. Poza tym sklasyfikowano 2.472 dzieł, które poprzednio już weszły do zbiorów bibliotecznych, na co złożyły się 2992 dzieła z dawnych zasobów ostatecznie opracowanych, 1492 dzieł, wjętych w ramach relikwacji katalogów oraz 4014 dzieł, dla których dokonano ponownej klasyfikacji przy sposobności rewizji poszczególnych działów katalogu systematycznego. Całościową szeregową klasyfikację systematyczną objęła w roku sprawozdawczym powyższą liczbę 16.436 dzieł. Po-

Przedstawia to w stosunku do liczby zaplanowanej na r.1955 (13.600 dzieł) znaczne przekroczenie planu.

Jak wspomnieliśmy, w obrębie klasyfikowanych pozycji znalazły się i dzieła poddane reklasyfikacji w wyniku rewizji działów katalogu systematycznego. Biblioteka Śląska podjęła od kilku lat szeroko zakrojoną sokoję przerobienia całego dawnego katalogu systematycznego na katalog nowy, odpowiadający obecnemu stanowi wiedzy i aktualnym wymaganiom metodologicznym. Przerobienie to oznacza zarówno częściowe zmiany schematu klasyfikacyjnego, jak i - niezbędną ze względu na sam wzrost zbiorów - jego rozbudowę. W latach poprzednich przeprowadzono tego rodzaju przerobienie szeregu wielkich działów katalogu, m.i. nauk ekonomicznych, nauk społecznych, prawa i nauk prawnych, techniki. W r.1955 przewidywano pracę nad wielkim i podstawowym dla humanistyki działem historii, działem religioznawstwa oraz zapoczątkowanie prac nad rewizją i rozbudową regionalnego działu ślęsięców. Dwie pierwsze prace przeprowadzono w napełności. Co do ślęsięców, ograniczono się do wstępnych studiów i dyskusji, przesywając właściwą pracę nad przebudową działu i rewizją zawartych w nim materiałów na r. 1956.

Prace nad rewizją i rozbudową katalogu systematycznego wymagają nie tylko poddania dawnego materiału nowemu opracowaniu rzeczowemu, ale i sporządzenia dodatkowych kart katalogowych dla nowych przydziałów. Sporządzono ogółem 3214 takich kart w ciągu roku sprawozdawczego.

Przy opracowaniu rzeczowym wypada także wzmiankować o pracy nad katalogami rekomendacyjnymi, w których ujęto literaturę z zakresu aktualnych zagadnień społecznych, politycznych i ekonomicznych. W r.1955 włączone 996 nowych kart do katalogów rekomendacyjnych.

Inne prace katalogowe. Obok prac bieżących kontynuowano prace nad uzupełnieniem katalogów dla publiczności przez odtworzenie na podstawie katalogu głównego wewnętrznych opisów dzieł dotąd w takich katalogach nie uwzględnionych. Praca ta była połączona z melioracją opisów w katalogu wewnętrznym. Miała ona według

planu na r. 1955 objąć 6000 numerów, faktycznie wykonano ją tylko w obrębie 4812 pozycji z powodu przeszkód technicznej natury (opóźnienie w dostawie kart katalogowych).

Kontynuowano także w r. 1955 skrócone opracowanie pewnych partii wydań należącej do ważnych i nie przewidzianych narazie do pełnego opracowania. Akcja ta, która debiutowała już kołowa, objęła w roku sprawozdawczym 2729 dzieł w 3262 tomach. Poza tym prowadzono w Oddziale w Bytomiu prace nad ujęciem i zewidencjonowaniem nagromadzonych tam jeszcze w okresie wojennym fragmentów czasopism. Praca ta ma znaczenie dla uzupełniania zdekompletowanych przez okres okupacji serii czasopism Biblioteki Śląskiej.

Osobną pracą było sporządzanie opisów dzieł, które oddawano do księgozbiorów podręcznych w Katowicach i Bytomiu. Dla księgozbioru podręcznego Czytelni ogólnej opisano 256 dzieł w 350 tomach. Większy zasób dzieł trzeba było skatalogować dla Bytomia, w którym znalazło się i księgozbiór podręczny Czytelni i jej magazyn podręczny - łącznie 785 dziełami w 1108 tomach.

W końcu na podkreślenie zasługuje udział Biblioteki Śląskiej w pracach nad katalogami centralnymi. W r. 1955 prace te były prowadzone na zamówienie 3 instytucji: Biblioteki Narodowej w Warszawie, Instytutu Metalurgii w Gliwicach oraz Ośrodka Bibliografii i Dokumentacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk. Dla Biblioteki Narodowej opracowywano dalszą partię pozycji do bardzo ważnego Centralnego Katalogu Czasopism - łącznie 760 tytułów czasopism polskich i obcych ze zbiorów Biblioteki Śląskiej. Instytutowi Metalurgii dostarczono opisy katalogowe 200 wydań prasy w tym zagranicznej do Centralnego Katalogu piśmiennictwa hutniczego. Wreszcie dla Ośrodka Bibliografii i Dokumentacji Naukowej wykonano 1000 opisów do Centralnego Katalogu Literatury Naukoznawczej (teoria i historia nauki, zagadnienia metodologiczne).

III Prace bibliograficzne informacyjne

Prace bibliograficzne. W tym zakresie kontynuowano w r. 1955 zbieranie materiałów do polskiej bibliografii retrospektywnej Śląska. Na podstawie wcześniejszego porozumienia z Biblioteką Uniwersytecką we Wrocławiu Biblioteka Śląska ograniczała się przy tym do piśmiennictwa XIX i XX wieku (materiały do bibliografii piśmiennictwa wcześniejszego okresu zbiera ośrodek wrocławski). W roku sprawozdawczym poprzednio zebrane materiały pomnożyły się o nowych 2113 opisów bibliograficznych, przy czym głównym źródłem bibliograficznym była część I i IV Bibliografii Polskiej Karola Estrachera. Prace były prowadzone na podstawie umów o dzieło. Nie można było im nadać szerszego zakresu z powodu braku potrzebnych na to przedsięwzięcie środków.

Kontynuowano także zbieranie materiałów do bibliografii ludoznawczej Śląska. Materiały te - wydobywane głównie z zawartości czasopism - zbierał znany bibliograf Ludwik Brożek, od którego Biblioteka otrzymała w r. 1955 1000 opisów bibliograficznych.

W związku z pracami bibliograficznymi wypada dalej wymienić kartotekę dokumentacyjną postępowych tradycji i zagadnień narodowościowych ludu polskiego na Śląsku. Kartoteka ta była pierwotnie pomyślana na użytek punktu informacyjnego w Oddziale Biblioteki Śląskiej w Bytomiu; ma ona jednak i pomocnicze znaczenie dla prowadzonych i zamierzonych przez Bibliotekę Śląską prac bibliograficznych, w szczególności przez uwzględnienie materiału wydawnictw samostanów oraz zawartości czasopism okresu powojennego 1945-1955. W r. 1955 kartoteka wzbogaciła się o 806 opisów bibliograficznych. Ogółem zebrano w ciągu trzech lat 2125 takich opisów uwzględniających przeważnie materiał polski. Kartotekę sporządzoną w 2 egzemplarzach podzieleno w r. 1955 na dwie osobne kartoteki; przeznaczona dla Oddziału w Bytomiu i obejmująca wszystkie 2125 opisów oraz kartotekę pozostająca w Katowicach i ograniczona do nowszego materiału; kartoteka ta liczyła

z końcem roku 1955 1956 opisów bibliograficznych.

Z mniejszych prac była kontynuowana kartoteka zagadnień ekonomicznych górnictwa i hutnictwa (uwzględniająca tylko zbiory Biblioteki Śląskiej); sporządzono dla niej w roku sprawozdawczym dalszych 200 opisów. Dla Instytutu Bibliograficznego w Bibliotece Narodowej sporządzono 142 opisy bibliograficzne do Centralnego Katalogu Księgoznawstwa.

Działalność informacyjna. Ożywiona działalność rozwijało Biuro Informacji Bibliograficznych. W pracy swej Biuro posługiwało się - poza należącem do księgozbioru aparatem bibliograficznym i czasopiśmiennym oraz wspomnianymi wyżej kartotekami bibliograficznymi - osobną stale przez siebie uzupełnianą kartoteką zagadnień. Do kartoteki tej, zawierający aktualny materiał bibliograficzny, Biuro włączyło w r. 1955 dalszych 3255 opisów bibliograficznych oraz opracowało 875 haseł słownika przedmiotowego.

Ważniejsza działalność informacyjna wyraziła się w r. 1955 liczbą 5631 ustnych informacji i porad bibliograficznych. Była to wspólna praca trzech komórek: Biura Informacyjnego, które udzieliło 3073 informacji, Czytelni Ogólnej w Katowicach, która udzieliła 1526 informacji, i wreszcie Czytelni w Bytomiu, która swoim czytelnikom i centrali służyła 1032 informacjami. Znaczny odcinek pracy Biura Informacyjnego stanowiły kwerendy pisemne, zakatalizowane m.i. dla następujących instytucji: Biblioteki Politechniki Wrocławskiej, Biblioteki NOT i "Miastoprojektu-Południe" w Katowicach, Zakładu Etnografii Ogólnej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Ośrodka Bibliografii i Dokumentacji PAN w Warszawie, IV Pracowni Instytutu Badań Literackich w Poznaniu, Instytutu Urbanistyki w Warszawie, Instytutu Nauk Społecznych w Warszawie. Przedmiotem kwerend były m.i. zagadnienia osadnictwa robotniczego, zagadnienia kultury materialnej robotników, stosunków mieszkaniowych na terenie śląskiego zagłębia przemysłowego od połowy XIX w. walki o ziemię zachodnie w okresie od końca XIX stulecia. Ogółem opracowano w roku sprawozdawczym 63 mniejszych i większych kwerend

Wykazy nabytków. Współpraca z instytucjami. W r. 1955

Biblioteka opracowywała i powieliała w dalszym ciągu kwartalne wykazy nowych nabytków piśmiennictwa zagranicznego. Faktycznie ukazały się w ciągu roku dwa numery wykazu, numer podwójny za kwartał 3 i 4 mógł się z powodu trudności technicznych ukazać dopiero z początkiem roku 1956. Wykaz posiadający znaczenie informacyjne rozsyłano do bibliotek, ośrodków dokumentacyjnych i instytucji naukowych miejscowych oraz do ważniejszych bibliotek w kraju. Biblioteka Śląska otrzymywała wzajemnie wykazy podobne z innych instytucji, przede wszystkim z Instytutu Metalurgii i Instytutu Chemii Nieorganicznej w Gliwicach oraz z Instytutu Górnicztwa w Katowicach.

Realizując t.zw. plan wzajemnych usług łączący Bibliotekę z innymi instytucjami i bibliotekami naukowymi zagłębia przemysłowego, Biblioteka Śląska zorganizowała dale konferencje w sprawach uzgodnienia zakupu wydawnictw zagranicznych. Poza tym realizowano zasadę uprzywilejowanego udostępniania zbiorów instytucjom naukowym i ich pracownikom, kierowania czytelników do właściwych bibliotek oraz wymiany informacji bibliograficznych. Osobnym wspomnieć o dużej naradzie która odbyła się w lutym 1955 r. z udziałem przedstawicieli wyższego szkolnictwa, instytutów naukowych i bibliotek górnośląskich. Na naradzie tej omawiano działalność naukową Biblioteki Śląskiej w powiązaniu z potrzebami terenu i reprezentujących go inwestycji. Dyskusja wysunęła postulat położenia szczególnego nacisku na nauki humanistyczne oraz podjęcia przez Bibliotekę Śląską z powrotem prac nad bibliografią bieżącą Śląska.

Biblioteka Śląska była punktem konsultacji dla mniejszych bibliotek naukowych, fachowych i powszechnych. Zanoatowano 16 takich konsultacji w roku. Odbyły się 4 praktyki uczestników korespondencyjnego kursu bibliotekarskiego.

Pod koniec r. 1955 Biblioteka opracowała plan prac naukowych na najbliższe lata. Plan ten przewiduje systematyczne prace nad bibliografią nowszą (z lat 1933-1955) i bieżącą Śląska i przygotowanie tych bibliografii do publikacji. Poza tym łączyć szeregi prowadzonych przez pracowników naukowych Biblioteki i

opartych o jej zbiory studiów i badań, postanowiono przygotować nieperiodyczne wydawnictwo zbiorowe pod tytułem "Studia nad dziejami książki i piśmiennictwa na Śląsku".

IV U d o s t ę p n i a n i e z b i o r ó w

Czytelnie. Udostępnianie zbiorów na miejscu było nadal ograniczone przez fatalną ciasnotę pomieszczeń. Czytelnia Ogólna w Katowicach rozporządzała zaledwie 28 miejscami, trzeba zaś było w niej mieścić często równocześnie do 50 czytelników. Ograniczenie miejsca sprawia, że ruch w Czytelni od 8 lat nie wykazuje większych wahań. W r. 1955 zanotowano 22.320 odwiedzin czytelniczych. Czytelnicy wykorzystali 29.201 dzieł w 34.113 wol., nie licząc bezpośrednich konsultacji dzieł z księgozbioru podręcznego. Największe odsetki czytelników stanowili studenci szkół wyższych, pracownicy nauki oraz pracownicy resortów gospodarczych.

Obok Czytelni Ogólnej czynna była Czytelnia Oddziału Biblioteki w Bytomiu, o której mówimy jeszcze w końcowym rozdziale sprawozdania, w roku sprawozdawczym czytelnia ta miała 9.236 odwiedzin, udostępniono w niej 12.361 dzieł w 22.110 wol. W liczbach tych zawiera się także udostępnienie czasopism.

Udostępnienie czasopism w Katowicach wyraziło się oddzielnie liczbą 5.661 tytułów w 31.050 wol. (tomach wzgl. zeszytach bieżących czasopism).

Uzupełniano i rozbudowano księgozbiory podręczne obu Czytelni. Do księgozbioru podręcznego Czytelni w Katowicach włączono ogółem 256 dzieł w 350 tomach; do księgozbioru podręcznego Czytelni w Bytomiu oddano 157 dzieł w 320 tomach. Poza tym zasiłono magazyn podręczny Czytelni bytomskiej 628 dziełami w 787 tomach.

Wypożyczalnia. W roku sprawozdawczym wypożyczalnia wykazała znaczny rozwój swych agend. Planowano na ten rok 7900 odwiedzin i wypożyczenie 8400 dzieł w 10.000 tomach. Faktycznie było 14.046 odwiedzin, wypożyczono 12.157 dzieł w 13.641 tomach.

Niewątpliwie Wypożyczalnia mogłaby osiągnąć wyższą liczbę wypożyczeń, gdyby środki finansowe i miejsce w magazynie pozwoliły na szersze stosowanie zasady wieloegzemplarowości.

Wprowadzenie w życie rozporządzenia o bezpłatnym sprawozdaniu dzieł z innych bibliotek przyczyniło się do znacznego zwiększenia agend Wypożyczalni międzybibliotecznej. Wypożyczalnia międzybiblioteczna sprowadziła w r. 1955 z innych bibliotek ogółem 280 dzieł w 342 tomach i wysłała do innych bibliotek ze zbiorów Biblioteki Śląskiej 122 dzieła w 129 tomach. Załatwiono ponadto 433 rewersy okrężne.

Ogólne dane o ruchu czytelniczym. W r. 1955 wydano 3790 kart czytelniczych, co w porównaniu z latami ubiegłymi wskazuje na ustabilizowanie się liczby czytelników (w r. 1953 wydano kart 3424, w r. 1954 - 3782). Poza czytelnikami indywidualnymi korzystały ze zbiorów instytucje przez swoich przedstawicieli bez kart czytelniczych.

Ogólna liczba odwiedzin czytelniczych wyniosła w tym roku 45.602, co stanowiło znaczne przekroczenie planu (35.000 odwiedzin). Podział czytelników według najważniejszych kategorii społeczno-zawodowych był następujący:

pracownicy nauki, oświaty, kultury i sztuki	10.649
studenci szkół wyższych	14.890
pracownicy resortów gospodarczych	6.576
inne zawody	13.487

Udostępniono czytelnikom łącznie 60.208 dzieł i czasopism w 101.811 wol. Stanowi to również poważne przekroczenie planu, który przewidywał 49.300 dzieł i 80.000 wol. udostępnionych.

Korzystanie z księgozbioru wykazuje zdecydowaną przewagę nauk humanistyczno-społecznych. I tak udostępniono 8.101 dzieł z zakresu nauk społecznych, ekonomicznych i prawnych, 5.686 dzieł z zakresu historii, archeologii i historii kultury materialnej, 5.214 dzieł z zakresu historii i teorii literatury, 2.767 siłesio-ów, 2.332 dzieł z dziedziny historii i teorii sztuki. Z innych dziedzin największą liczbę - 6.299 dzieł udostępnionych wykazują nauki techniczne, kolejno 3.715 dzieł udostępniono z zakresu

medycyny, zaś 2.455 dzieł z zakresu nauk ścisłych, Statystyka dzieł wykorzystanych potwierdza - ogółem biorąc - słuszność polityki uzupełniania księgozbioru, stosowanej przez Bibliotekę w ostatnim okresie.

Inne formy pracy z czytelnikiem. Czytelnie współdziałały z Biurem Informacji Bibliograficznych w prowadzeniu działalności informacyjnej, udzielając bezpośrednio zgłaszającym się czytelnikom wskazówek i porad bibliograficznych. W ciągu roku Czytelnia Ogólna w Katowicach udzieliła 1526 takich informacji i porad, Czytelnia w Bytaniu - 476.

Inna forma pracy z czytelnikiem były specjalne pogadanki dla młodzieży ostatnich klas licealnych oraz dla studentów I-go roku studiów. Pogadanki te miały na celu zapoznanie młodzieży ze zbiorami Biblioteki, wprowadzenie jej w umiejętność korzystania z katalogów i księgozbioru, szczególnie zaś z dzieł pomocniczych, jak encyklopedie, bibliografie i słowniki. W ciągu roku odbyło się w Katowicach 20 takich pogadanek dla 614 uczestników. W Bytaniu było podobnych pogadanek 21, przy czym objęły one 829 osób. Wszystkie pogadanki były połączone ze zwiedzaniem Biblioteki.

Poza pogadankami organizowano w Katowicach wykłady dla czytelników połączone ze specjalnie przygotowanymi pokazami wybitnych pozycji księgozbioru i zbiorów specjalnych. Tematy były m.i.następujące:

Rozwój książki od rękopisu do druku współczesnego,
Starodruki polskie XV i XVI wieku,
Początki piśmiennictwa polskiego,
Dzieje oprawy książki,
Mapa w rozwoju historycznym.

Ogółem odbyło się 14 wykładów dla 373 osób.

Plan na rok 1955 przewidywał także zapoczątkowanie "Wieczorów Biblioteki Śląskiej" o szerszej, jakkolwiek zawsze ze zbiorami Biblioteki związanej, tematyce. Wieczór inauguracyjny odbył się w IV kwartale; na wieczorze tym kustosz dr Jacek Koraszewski wygłosił prelekcję na temat "Rola kultu Mickiewicza na Śląsku w przeszłości".

Mimo bardzo niekorzystnych warunków lokalowych bogato przedstawiała się w r. 1955 działalność Biblioteki na polu organizacji wystaw książki. Urządzono w ciągu roku 7 wystaw o następującej tematyce:

1. Nauka polska o Śląsku w okresie dziesięciolecia,
2. Polskie piśmiennictwo górnicze w okresie dziesięciolecia,
3. 3 rocznice - Andersen, Cervantes, Whitman,
4. W 150 rocznicę śmierci Fryderyka Schillera,
5. Z przeszłości ziemi bytomskiej, (na 900-lecie Bytomia)
6. 200-lecie śmierci Monteskiusza,
7. Wystawa Mickiewiczowska.

Z wystaw tych dwie - w tym dużą wystawę poświęconą przeszłości ziemi bytomskiej - zorganizowano w Oddziale w Bytomiu. Inne były urządzone w głównej siedzibie Biblioteki w Katowicach.

Największym przedsięwzięciem w zakresie wystaw była przygotowana z wielkim nakładem pracy i staraniem pod kierunkiem dr. J. Koraszewskiego Wystawa Mickiewiczowska. Wystawa objęła 7 działów ilustrujących rozwój twórczości poety, jego oddziaływanie na potomność. Największe zainteresowanie budził dział poświęcony Mickiewiczowi na Śląsku. W całości wystawa ukazała zwiedzającym w 45 gablotach wiele eksponatów bardzo cennych i rzadkich i spełniła rolę dokumentacyjną i dydaktyczną dla licznych grup, które przybywały ze szkół i z zakładów pracy dla jej zwiedzenia. Do książki gości, którzy zwiedzili wystawę, wpisało się ponad 5000 osób.

Obok właściwych wystaw urządzano mniejsze pokazy książek. W szczególności organizowano co kilka tygodni pokaz nowych nabytków z poszczególnych dziedzin piśmiennictwa naukowego. Forma ta służyła informowaniu czytelnika i zachęcaniu go do korzystania z dzieł przez Bibliotekę gromadzonych.

V Zbiory Specjalne

Uzupełnianie zbiorów. Zasoby działu Zbiorów Specjalnych druków, 41 pozycji kartograficznych, 28 poz. grafiki oraz 28 muz. pozycji. W liczbie tej mieści się 44 rękopisów, 52 tomów starodruków, 41 pozycji kartograficznych, 28 poz. grafiki oraz 28 muzykałów. Z końcem roku stan zbiorów specjalnych przedstawiał się w liczbach następująco:

Rękopisów	450 poz.
Starodruków	17774 tomów
Kartografia	2152 poz.
Grafika	257 "
Muzykalia	195 "

Ponadto nabyto 3 mikrofilmy.

Spośród pozycji nabytych w roku sprawozdawczym można szczególnie wymienić następujące starodruki:

Kłoczek 13 rozpraw z XVII w. dotyczących spraw tureckich,

Załuski Andrzej: Mowy na Radach i Seymach (1689),

Arctino Pietro: /Lettere/ (1609),

Tasso Torquato: Goffredo ... Przekł. Kochanowskiego (1651)

Garcilasso de la Vega: Histoire des Incas Rois du Peru... (1737)

Groicki Bartłomiej: /Zbiór prac prawniczych/ (1616)

/wraz z dodaną do Zbioru pracą Damoderiusa: Obrona sierót
y wdów ... 1605/

Zbiór ten obejmuje razem 9 pozycji i jest wyjątkowo pięknym egzemplarzem w oryginalnej skórzanej oprawie.

Do działu rękopisów przejęto (poprzez Zbiornicę Księgozbiorów Zabezpieczonych) zbiór rękopisów Karola Hauptmanna, brata znakomitego poety niemieckiego.

Opracowanie zbiorów. Zbiór rękopisów opracowano w poprzednich latach. W ostatnim roku opracowano nowe nabytki w liczbie 44 oraz partie nut rękopiśmiennych.

Prace nad starodrukami obejmowały katalogowanie nowych nabytków, katalogowanie starego zasobu z księgozbioru Szembeków oraz katalogowanie systemem skróconym zasobów znajdujących się w Oddziale. w Bytomiu. Pełne opisy katalogowe spo-

rzędzono dla 602 dzieł w 692 tomach. Katalogowaniem skróconym objęto 2088 dzieł w 2633 tomach. Zinventaryzowano 528 dzieł w 620 tomach. Sporządzono 3193 kopii kart katalogowych dla katalogu głównego oraz dla katalogów wewnętrznych Działu.

Przy sposobności prac nad starodrukami kartoteka druków nieznanych Estreicherowi wzbogaciła się o 7 pozycji.

Dużo pracy poświęcono zbiorom kartograficznym. Skatalogowano 41 nowych nabytków, poza tym przekatalogowano według nowej instrukcji 174 atlasów ze starego zasobu. W ramach pracy zleconej zostało wykonanych 390 opisów map luźnych.

Skatalogowano 30 nowych pozycji z zakresu grafiki i 24 nowo nabytych muzykaliów. W ramach pracy zleconej został zebrany z całego zasobu grafiki i wydawnictw bogato ilustrowany materiał do katalogu przedmiotowego grafiki.

Inne prace Działu. Dział Zbiorów Specjalnych, nie mogąc z powodu braku lokalu przeprowadzić osobnej czytelnicy, udostępniał zbiory za pośrednictwem Czytelnicy Ogólnej i Wypożyczalni Międzybibliotecznej. Udostępniono w ciągu roku 735 pozycji, w tym 123 rękopisy, 245 starodruków i 179 pozycji zbiorów graficznych.

Dział Zbiorów Specjalnych współpracował z Działem Udostępnienia Zbiorów w organizowaniu wystaw książki, pogadek dla młodzieży i wykładów. Z działem Bibliograficzno-Informacyjnym współdziałało w opracowaniu kwerend; kwerendy dotyczące zbiorów specjalnych Dział załatwiał we własnym zakresie.

Na osobną wzmiankę zasługuje współpraca w katalogach centralnych, mianowicie w prowadzonym przez Bibliotekę Narodową Centralnym Katalogu Starych Druków i w prowadzonym przez Instytut Geografii PAN Centralnym Katalogu Zbiorów Kartograficznych. Dla pierwszego z nich sporządzono 800 opisów starodruków XVII i XVIII w. Dla drugiego przesłano 174 opisów, które objęły atlasy Biblioteki Śląskiej od XVI do XX w.

Pod koniec roku Dział Zbiorów Specjalnych otrzymał nieco obszerniejsze, zawsze jednak całkowicie jeszcze nie wystarczające pomieszczenie.

VI Oddział w Bytomiu

Prace magazynowe. Ewidencja i kontrola księgozbioru.

Magazyny Oddziału Biblioteki Śląskiej w Bytomiu mieściły w roku 1955 prawie połowę całości zbiorów Biblioteki. I tak znajdował się w Bytomiu przejęty przez Bibliotekę Śląską księgozbiór pozostały po dawnej Bibliotece Krajowej, zgromadzone w czasie wojny i po wojnie różne, głównie polskiego pochodzenia zbiory o cennej wartości naukowo-historycznej i wreszcie partie rządziej używanych wydawnictw, które z powodu wyczerpania miejsca w magazynie katowickim trzeba było ostatecznie przewozić do pomieszczeń w Bytomiu. W roku sprawozdawczym trzeba było z tych względów przenieść z głównego magazynu w Katowicach do magazynów bytomskich 1613 tomów druków starych i 2512 tomów druków nowszych.

Zbiory zgromadzone w Bytomiu wymagały w dalszym ciągu prac kontrolnych i ewidencyjnych. W r. 1955 doprowadzono do końca uporządkowanie, opatrzenie sygnaturami i opracowanie kartoteki księgozbioru b. Związku Górniczo-Hutniczego w liczbie 9286 tomów. Księgozbiór ten posiada duże znaczenie dla badań nad historią okręgu przemysłowego. Dalej podjęto pracę, mającą na celu skontrolowanie zasobu t.zw. broszur szkolnych i uzupełnienie ich ewidencji. Broszury te poza zawartymi w nich sprawozdaniami szkolnymi obejmują niejednokrotnie cenne rozprawy z różnych dziedzin wiedzy, zwłaszcza zaś z dziedziny nauk filologicznych. W roku sprawozdawczym sprawdzono 5923 broszur szkolnych, uzupełniając zarazem brakujące dla niektórych karty katalogowe. Wreszcie przejrzano około 6000 dzieł z zasobu b. Biblioteki Krajowej celem wydzielenia z nich pozycji o aktualnym znaczeniu naukowym.

Opracowanie zbiorów. W roku sprawozdawczym prowadzono w Oddziale w Bytomiu dalsze prace nad skatalogowaniem systemem uproszczonym zbiorów, które narazie nie podlegają pełnemu opracowaniu. W tym zakresie kontynuowano przede wszystkim prace nad starodrukami i skatalogowano w sposób skrócony 2088 dzieł w 2633 tomach, sygnując je zarazem i opatrując je znaczeniami proveniencji. Z pozostałych partii druków nowszych opracowano

w sposób skrócony 2729 dzieł w 3262 tomach. Wreszcie skopiowano 9528 kart katalogu poprzednio opracowanego.

W zbiorach bytomskich znajdują się nagromadzone tam w okresie wojny liczne fragmenty czasopism polskich i obcych o których już poprzednio wspominaliśmy. Sprawdzenie i ujęcie ewidencji tych fragmentów objęło w roku sprawozdawczym 800 czasopism, 2173 roczników wzgl. tomów.

Prace z czytelnikiem. Ośrodkiem tych prac była Czytelnia w Bytomiu. Wykazała ona w roku sprawozdawczym znaczny rozwój. Zaplanowana na podstawie doświadczeń lat ubiegłych liczba 7000 odwiedzin czytelniczych została znacznie przekroczona; odwiedzin było 9236, udostępniono czytelnikom 12.361 dzieł w 22.100 wol. (ta ostatnia liczba obejmuje również tomy i zeszyty bieżące czasopism). Statystyka czytelnictwa wykazuje tu najwięcej dzieł udostępnionych z dziedziny techniki i z zakresu medycyny, następnie zaś z dziedziny nauk ekonomicznych i społecznych, literaturoznawstwa i historii.

Przy Czytelni prowadzono punkt informacyjny, który udzielał wskazówek i porad bibliograficznych i bibliotecznych w oparciu o specjalną kartotekę zagadnień śląskich i inne źródła bibliograficzne. Informacji różnego typu udzielono ogółem 1082 w ciągu roku. Pożyteczną formą pracy z czytelnikiem, zwłaszcza zaś z młodzieżą były pogadanki połączone ze zwiedzaniem Oddziału i pokazami rzadkich i cennych eksponatów książkowych. Odbyło się takich pogadanek, jak już poprzednio wspomniano, 21 dla 829 uczestników.

Oddział zorganizował dużą wystawę regionalną: Z przeszłości ziemi bytomskiej, która była czynna - z miesięczną przerwą - od końca maja do września i którą zwiedziło 4300 osób. Poza tym była urządzona wystawa poświęcona piśmiennictwu górniczo-hutniczemu w okresie powojennego dziesięciolecia oraz kilka mniejszych pokazów książki. Wszystkie te prace służyły ożywieniu czytelnictwa naukowego i pobudzeniu zainteresowań zagadnieniami regionalnymi.

VII Prace administracyjne Sprawy ogólne

Personel Biblioteki Śląskiej liczył z końcem 1955 r.

44 pracowników działalności podstawowej, 4 pracowników administracyjnych, 3 pracowników na niepełnych etatach oraz 8 osób obsługi. Centralna Komisja Kwalifikacyjna dla Pracowników Nauki przyznała w ciągu roku tytuły naukowe (profesora nadzwyczajnego i docenta) dwóm samodzielnyim pracownikom nauki w zespole Biblioteki.

Budżet Biblioteki za r.1955 zamknął się po stronie wpływu kwotą 1.240.959 zł., po stronie wydatków kwotą 1.234.263 zł. Wydatki na uzupełnienie i konserwację zbioru wyniosły 239.380 zł.

Najwięcej trudności materialnych przysparzała Bibliotece nadal sprawa pomieszczeń. Wskutek zajmowania przez Woj.Dom Kultury Zw.Zaw.większości gmachu w Katowicach przy ul. Francuskiej 12 Biblioteka nie mogła prowadzić osobnej czytelni czasopism, czytelni dla pracowników nauki i szczególnie niezbędnej pracowni śląskiej. Nieproporcjonalnie duża część księgozbioru musiała też być umieszczona w magazynach Oddziału w Łytle ze szkodą dla prawidłowego funkcjonowania Biblioteki.

W pierwszym półroczu Biblioteka Śląska miała przydzielone pewne kredyty na prace nad dokumentacją nowego gmachu Biblioteki. Kredytów tych nie można było jednak wyzyskać, ponieważ przewlekła się - w związku z długotrwałym opracowywaniem planów przebudowy Katowic-śródmieścia - sprawa szczegółowej lokalizacji tego nowego gmachu. Wreszcie po długich staraniach uzyskano w lipcu 1955 r. wstępną lokalizację szczegółową na terenie boiska u wylotu ulicy Moniuszki. Wówczas Ministerstwo cofnęło jednak przydział kredytów i przez to uniemożliwiło natychmiastowe podjęcie prac dokumentacyjnych. Co więcej wystąpiły trudności w kwestii włączenia projektowanej inwestycji do Planu 5-letniego. W okresie od września do grudnia Dyrekcja Biblioteki poświęciła wiele starań i czyniła wiele zabiegów u czynników miejscowych i centralnych w tej dla bytu instytucji zasadniczej sprawie. Pod koniec roku sytuacja nie była jeszcze całkiem wyjaśniona, można jednak było spodziewać się, że znajdą się środki na realizację w okresie Planu 5-letniego tej niezbędnej dla Śląska inwestycji kulturalnej.

Dużo uwagi i dyskusji poświęcono w ciągu roku zagadnieniom organizacyjnym. Asumpt do tego dała w lutym wizytacja 76miesięcовой komisji wydelegowanej przez Ministra Kultury i Sztuki oraz osobne posiedzenie Kolegium Centralnego Zarządu Bibliotek, poświęcone analizie i działalności Biblioteki. Realizując zalecenia Ministerstwa, dokonano na kilku odcinkach ściślejszego rozgraniczenia w podziale czynności bibliotecznych oraz określono ściślejszy podział poszczególnych działów Biblioteki na sekcje. Wbrew pewnym sugestiom Komisji ministerialnej kierownictwo i kolektyw pracowników naukowych Biblioteki podtrzymywał potrzebę zachowania Oddziału Biblioteki Śląskiej w Bytomiu tak z uwagi na konieczność utrzymywania tam znacznej części księgozbiorów bibliotecznych, jak i ze względu na funkcje kulturalno-naukowe tej placówki w środowisku bytomskim.

Wprowadzono także zmiany w systemie wewnętrznego szkolenia zawodowego, organizując szkolenie dwustopniowe. Szkolenie I-go stopnia objęło młodszych bibliotekarzy i poświęcone było podstawowym i praktycznym zagadnieniom bibliotekarstwa. Szkolenie II-go stopnia przeznaczone dla starszych bibliotekarzy, było poświęcone wybranym zagadnieniom klasyfikacji systematycznej i organizacji służby informacyjno-bibliograficznej.

Charakteryzując ogólnie pracę Biblioteki Śląskiej w r. 1955 stwierdzamy, że polegała ona w głównym zrebie na kontynuowaniu i rozbudowie działalności naukowo-usługowej w zasięgu regionu i w zasięgu całego kraju. Dla regionu górnośląskiego, obejmującego tereny województw katowickiego i opolskiego, Biblioteka Śląska była główną biblioteką ogólnonaukową i pełniła wszystkie jej zadania. Była też warsztatem bibliotecznym wszelkich studiów i prac naukowych związanych tematyką ze Śląskiem. W szerszym zasięgu sięgu krajowym rola Biblioteki zaznaczała się przez jej czynne uczestnictwo w międzybibliotecznym udostępnianiu zbiorów, przez opracowanie dla szeregu ośrodków naukowych obszernych kwerend bibliograficznych i wreszcie przez udział w pracach polskimi katalogami centralnymi.

Osobnym zagadnieniem była organizacja prac ściśle naukowych prowadzonych przez instytucję i także kwestia pobudzenia i ułatwienia indywidualnych prac prowadzonych przez poszczególnych

pracowników Biblioteki a związanych z jej zbiorami. Do poważnego rozważenia pierwszej sprawy przyczyniła się także wspomniana bytność Komisji i narada odbyta z przedstawicielami szkół wyższych, instytutów i stowarzyszeń naukowych. W wyniku tego rozważania postanowiono nie poniechać wprowadzić zapoczątkowanych w ubiegłych latach prac nad polską bibliografią retrospektywną Śląska XIX i początków XX w., przesunąć jednak główny nacisk w najbliższym okresie na prace nad bibliografią nowszą (od 1939 r.) i bieżącą Śląska.

Z zadowoleniem stwierdzić można postęp prac indywidualnych nad książką i piśmiennictwem, prowadzonych w oparciu o zbiory Biblioteki i wyzyskujących jej cenne materiały. Szereg pracowników naukowych Biblioteki - m.i., dr Berger-Mayerowa, mgr Frankowa, Gerstmann, dr Szymiczek, mgr Wycisk - prowadziło prace z dziedziny bibliografii i historii książki, wyniki ich były referowane bądź na wewnętrznych posiedzeniach Biblioteki, bądź na zebraniach Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Z rokiem Mickiewiczowskim, który Biblioteka Śląska uczciła wielką Wystawą Mickiewiczowską, wiązała się praca dra J. Keraszewskiego "Czym był Mickiewicz dla Śląska" (ogł. drukiem z początkiem r. 1956) oraz bardzo cenne i ważne odkrycie przez dra J. Mayera nieznanych druków mickiewiczowskich, zawierających Modlitwę Pielgrzyma i Litanię Pielgrzymską, w zbiorach Biblioteki Śląskiej. "Nieznane druki Mickiewiczowskie" wydane i poprzedzone wstępem przez doc. J. Mayera ukazały się z końcem 1955 r. jako pierwsze powojenne wydawnictwo Biblioteki Śląskiej.